
актуальним стає пошук і впровадження нових підходів та методів для здобуття сучасними підприємствами конкурентних переваг. Одним із таких підходів є партнерство, яке розвивається за внутрішнім і зовнішнім напрямками.

Для розвитку партнерської співпраці на туристичному ринку важливу роль відіграє механізм управління мотиваційною конкурентоспроможністю. Основними його завданнями є визначення пріоритетності стимулів партнерства, аналіз зон толерантності та оцінка рівня мотивації суб'єктів туристичного бізнесу.

Література:

1. Калініченко С. М. Напрями підвищення конкурентоздатності туристичної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. №2, Том 1, С. 108-112.
2. Кібук Т.М. Специфіка формування стійкої конкурентної переваги підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. №10. С. 96-103.
3. Мармуль Л.О. Організаційно-економічний механізм функціонування туристично-рекреаційних підприємств. К.: ННЦ ІАЕ, 2006. 182 с.
4. Миронов Ю.Б., Михальський Ю.В. Соціальне партнерство в туризмі: детермінанти та соціально-економічні механізми розвитку за сучасних умов. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2018. Вип.56. С.55-59.
5. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 348 с.
6. Поліщук П.В. Матеріальне стимулювання, як основа ефективного управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету* 2011. № 2. Т. 1. С. 85-87.
7. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник. К.: Грамота, 2006. 264 с.
8. Шупік Б Зарубіжний досвід у регулюванні туризму. *Держава та регіони*. 2018. №1. С. 200-207.

Summary:

Nataliya FLINTA. PARTNERSHIP AS A CONDITION FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF TOURISM BUSINESS ENTITIES

The article addresses the establishment of partnerships between business entities and other state or non-state institutions. It is determined that partnership in managing the competitiveness of tourism business entities can develop in two main directions. The personnel motivation system of a tourism enterprise is analyzed.

Key words: *partnership, competitiveness, tourism*

УДК 911.3: 277

ГЕОГРАФІЯ РЕЛІГІЙНОЇ СФЕРИ МІСТА ТЕРНОПІЛЬ

Іван Рудакевич

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Розглянуто геопросторові особливості розвитку релігійної сфери міста Тернопіль. Проаналізовано історико-географічні особливості формування головних сакральних об'єктів міста. Охарактеризовано сучасні тенденції територіальної організації релігійних споруд і громад у місті. Проаналізовано розташування сакральних споруд у житлових масивах міста Тернопіль.

Ключові слова: *костел, місто, релігійна сфера, Тернопіль, церква.*

Історія та географія розвитку міст в Україні пов'язані з розбудовою та функціонуванням церков, костелів та інших релігійних споруд. Вони часто були осередками освіти й культури, але й також складали лінію оборони міста. Місто Тернопіль фактично одночасно розбудовувалося та розвивалося разом з головними його храмами, як католицькими і православними, так іудейськими. Вони часто були оборонними спорудами міста, але й одночасно притягували місцеве населення та ремісників. Із здобуттям незалежності України та свободи віросповідання кількість храмів у Тернополі зросла у

кілька разів. Вони стали доступнішими для прихожан, оскільки в одному мікрорайоні міста розташовані кілька церков різних конфесій. Окремі храми сформувалися як цікаві туристичні об'єкти, які приваблюють відвідувачів з інших міст і країн, сприяючи популяризації та соціально-економічному розвитку міста.

Тематика вивчення релігійної сфери міста Тернопіль на сьогодні є недостатньо дослідженою. Досить багато відомостей про спорудження та розвиток тернопільських храмів є у фундаментальних працях Л. Бойцун «Тернопіль у плині літ» [1], І. Дуди «Тернопіль. Історико-краєзнавча хроніка» [3], Т. Циклиняка (серія книг «Дитинство Тернополя»). Окремі видання є присвячені одному храму, як-от Катедральному собору Непорочного Зачаття Діви Марії. Про цю церкву написано дві інформаційно-довідкові книги «Катедра» і «Симфонія Катедрального собору» авторства тернопільського письменника, журналіста і священника О. Глубіша [2]. Цікаве дослідження релігійної сфери міста Тернопіль було проведене у лютому 2024 р. Інтернет-виданням «20 хвилин», в результаті якого була розроблена інтерактивна карта церков міста [4].

Метою публікації є дослідження історичного та просторового розвитку релігійної сфери міста Тернопіль, сучасних тенденцій територіальної організації та функціонування сакральних об'єктів на території міста.

Розвиток релігійної сфери міста бере початок ще до часу заснування Тернополя у 1540 році. Ще у XVI столітті була споруджена Церква Воздвиження Чесного Хреста (або Надставна Церква) на фундаментах древнього дерев'яного храму. Поблизу неї була також споруджена в'їзна Львівська брама. Тому храм став фактично фортифікаційною спорудою та відіграв важливу роль в обороні міста. У 1627 р. до Надставної церкви була прибудована вежа-дзвіниця, яка теж мала оборонне значення. Споруда храму є трипільна – з притвором, прямокутним нефом і півкруглою апсидою. Відповідно перекрита хрестовим, півцикульним із розпалубками склепінням [3, с. 15].

Біля Львівської брами Яном Тарновським (засновником Тернополя) було збудовано дерев'яний парафіяльний костел св. Яна Хрестителя, який був першим римо-католицьким храмом у місті. Цей храм був зруйнований турецько-татарським військом у 1675 році [3, с. 15].

У XVI столітті в Тернополі був також збудований Фарний костел, який кілька разів перебудовували. Ця католицька святиня була зруйнована під час Першої світової війни.

Біля Кам'янецької брами була збудована дерев'яна церква Різдва Христового, відома як Середня. Однак вона згоріла ще у XVI ст. У 1602-1608 роках зводили нову муровану церкву під наглядом муляра Леонтія. Біля церкви був цвинтар, який згадувався в інвентарі міста 1672 року.

У 1636 р. на Микулинецькому передмісті постав монастир оо. Василіан і дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці, яку називали Монастирською. Згодом вона була перебудована у мурований храм [3, с. 23].

Під час подорожі Польщею в 1670-1672 роках Тернопіль відвідав і залишив письмові враження німецький мандрівник Ульріх фон Вердум. Він описав, що в місті католики мають великий мурований костел, русини – три церкви, а жиди, які займають найкращу частину міста, мають тут таку гарну божницю, що кращої ніде в Польщі не бачив [3, с. 28].

Стара мурована божниця (синагога) була зведена у другій половині XVII ст. і мала оборонний характер. Споруда була раціональної форми з відчутним східним впливом, переважно позбавлена від декору. У загальних рисах нагадує подібну синагогу в Гусятині. Ця пам'ятка сильно постраждала під час бойових дій Другої світової війни, а її стіни були розібрані на будівельні матеріали [3, с. 30].

Домініканський костел св. Вінченца Феррарського є однією із старовинних споруд Тернополя, що збереглися до сьогодні, відомий зараз як Катедральний Собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці. Храм споруджували у 1749-1779 роках, однак добудови продовжувалися й пізніше. Костел побудований із тесаного пісковика в пізньобароковому стилі, оздоблений різьбою та кам'яними скульптурами. Він був також оборонною спорудою, про що свідчать немала товщина стін і фундаментів. До нього примикають ще монастирські приміщення, що утворювали єдиний архітектурний комплекс. Всередині цього комплексу утворений так званий закритий італійський дворик. До 1939 року він мав ошатний вигляд (там був фонтан, квіткові клумби). З двору можна було відразу потрапити у підземелля, які є своєрідною таємницею міста.

У 1898 р. почалося спорудження костелу та монастиря оо. Єзуїтів на північній околиці Тернополя (сучасна вул. Опільського), які було освячено в 1901 році. Костел був виконаний у неороманському стилі з трьома навами і чотирьох поверховою вежею на фронтоні [3, с. 125]. У післявоєнні роки

приміщення костелу та монастиря було перебудовано для потреб швейної фабрики. Зараз ці будівлі стоять пустими.

Оскільки римо-католицька громада міста зростала, то постало питання спорудження ще одного міського храму. У 1904 р. освячено перший камінь у будівництві нового Парафіяльного костелу. Храм був освячений у травні 1908 року. Його споруда неоготичного стилю стала головною архітектурною домікантою центральної частини міста. Костел зазнав суттєвих ушкоджень під час Другої світової війни, однак до 1949 р. у ньому відбувалися богослужіння. У 1954 році будівля цього храму була підірвана саперами, а на її місці був споруджений міський універмаг.

Навесні 1944 року відбулася так звана «битва за Тернополь», у результаті якої советською армією були розбиті німецько-фашистські війська. Місто переважно лежало у руїнах, були пошкоджені та зруйновані сакральні споруди. У післявоєнні роки з культових будівель залишилися лише Надставна та Середня церкви, а також Домініканський костел. Манастирська (Успіння Пресвятої Богородиці) церква була висаджена у повітря комуністичною владою у 1962 році. Парафіяльний костел теж був зруйнований, а Єзуїтський – перебудований у швейну фабрику. Домініканський костел тривалий час стояв у напівзруйнованому стані, згодом був реконструйований, переобладнаний у склад і картинну галерею. Синагога була зруйнована під час війни та розібрана на будівельні матеріали. Діючою залишилася лише Середня церква Різдва Христового, яка перейшла до легальної в СРСР російської православної церкви.

Наприкінці 1980-их років відбувався процес лібералізації життя у колишній советській імперії. Почали виходити з підпілля заборонені комуністичним режимом церкви: греко-католицька, римо-католицька, УАПЦ, протестантські, тощо. У 1988 році ще недавно підпільній Українській греко-католицькій церкві було передано приміщення Домініканського костелу в центрі міста, який став називатися Катедральним собором Непорочного Зачаття Діви Марії.

Надставна (Церква Воздвиження Чесного Хреста) і Середня (Різдва Христового) церкви були передані Українській Автокефальній Православній Церкві, яка згодом була об'єднана у Православну Церкву України.

У серпні 1990 року на місці колишньої Манастирської церкви (Успення Пресвятої Богородиці) спочатку було встановлено хрест і статую Матері Божої. У липні 1991 року було розпочато будівництво каплички і храму. Влітку 1993 р. завершено будівельні роботи в церкві, а в 1995 році – будівництво монастиря.

Після прийняття у 1991 році Закону «Про свободу совісти та релігійні організації» почався процес масового створення нових парафій та побудови церков, зокрема, в Тернополі. У 1990-их роках були закладені фундаменти десятків нових греко-католицьких і православних храмів. У цей період також відбувався своєрідний «бум» у розвитку нетрадиційних для наших земель християнських та інших церков (свангелісти, п'ятидесятники, свідки Єгови, тощо), які теж почали споруджувати свої храми та молитовні доми.

До кінця 1990-их років головні храми міста були розташовані у його центральній частині, тому для зручності віруючих їх почали масово будувати у нових житлових масивах Тернополя. Однією з перших таких була Церква Святого Василя Великого, яка була перебудована з кінотеатру та освячена у 1997 році на масиві Новий світ. У 2000 році були освячені одні з найбільших нових греко-католицьких храмів у місті – церкви Матері Божої Неустанної Помочі на Східному масиві та Святого Архистратига Михаїла на Сонячному масиві. У 2002 році була освячена найбільша греко-католицька святиня на масиві «Дружба» – церква Святого священномученика Йосафата.

Серед православних церков найшвидше був збудований та висвячений храм Різдва Пресвятої Богородиці на масиві Східний у 2007 р. Найбільші святині ПЦУ розташовані на масиві «Сонячний» – Свято-Троїцький собор (освячений 2021 р.) і Кафедральний собор Святих Рівноапостольних Костянтина та Олени (у процесі будівництва). У 2006 р. було завершено будівництво та освячено Кафедральний собор Віри, Надії, Любові і матері їх Софії УПЦ МП. На сьогодні залишається невіршеним правовий статус цієї парафії.

У 2008 р. було відправлено перше богослужіння в одній з найвищих та найгарніших сакральних споруд Тернополя – Костелі Божого милосердя і Божої Матері Неустанної Помочі, який розташований на перехресті проспекту С. Бандери та вул. Коновальця. На початку 2000-х років було збудовано кілька протестантських церков, найбільшими з яких є Новоапостольська церква на вул. Збараській та Перша

Церква Християн Віри Євангельської на вул. Квітовій, які розташовані поблизу центральної частини міста.

На початку 2024 року журналісти тернопільського видання «20 хвилин» проаналізували кількість храмів різних конфесій на території міста Тернопіль, а також їх розташування. Автори цієї публікації опрацювали дані єпархій, офіційних сторінок та даних Google карт щодо розташування та кількості релігійних об'єктів на території Тернополя [4]. За даними журналістів, на початку 2024 року у Тернополі налічувалося 30 греко-католицьких, 21 православна ПЦУ, 1 православна УПЦ МП, 4 протестантські церкви, 2 римо-католицькі костели, 2 молитовні будинки Свідків Єгови та один – крішнаїтів. Найбільше храмів було нараховано на масиві «Дружба» – 13, а на «Сонячному» – 8, «Східному» – 6, Центрі – 5, «Аляска» – 4, Оболоня – 4, «Старий парк» – 3, Кутківці – 3, «Канада» – 2. Цим дослідженням не були охоплені церкви у мікрорайоні Пронятин і Новий світ (один храм). Була створена також інтерактивна карта церков Тернополя, яка використовувалася також у цьому дослідженні [4].

Станом на 2024 рік у Тернополі налічувалося близько 70 храмів різних церков і конфесій. Найбільше парафій (відповідно, церков) у місті має Українська Греко-Католицька Церква – 31.

Якщо греко-католицьких храмів у м. Тернопіль найбільше у житлових масивах «Дружба» і «Сонячний», то православних багато у центрі міста та на «Сонячному». По кілька протестантських церков зосереджені на масивах «Дружба», «Сонячний» і «Старий парк» (рис. 1). Римо-католицьких костелів в Тернополі всього двоє – великий Костел Божого милосердя і Божої Матері Неустанної Помочі на Східному масиві та невелика Каплиця Воскресіння Господнього при вході на Микулинецьке кладовище у південній частині міста.

Найбільшу кількість храмів у м. Тернопіль має Українська Греко-Католицька Церква – 31, православних – 24 (23 – Православна Церква України, 1 – УПЦ МП). Дві сакральні споруди в місті використовує Римо-Католицька Церква (костел і каплицю). 9 храмів мають протестантські та інші християнські церкви. 3 молитовні доми використовують представники інших (нехристиянських) релігій (2 – Свідки Єгови, 1 – крішнаїти) (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість церков та їх розташування по масивах м. Тернопіль

Масив / мікрорайон міста	Греко-католицькі	Православні	Римо-католицькі	Протестантські та інші християнські	Інші
Центр (включаючи Новий Світ, район ринку)	4	7	–	1	1
Дружба (Загребелля)	7	4	–	2	1
Канада, Старий парк	3	–	–	3	–
Сонячний (БAM)	8	8	–	2	1
Східний	3	3	1	1	–
Південний (Микулинецька, Бакаїха)	3	1	1	–	–
Кутківці, Пронятин	3	1	–	–	–
Всього	31	24	2	9	3

Серед житлових мікрорайонів міста найбільша кількість діючих релігійних споруд налічується на масиві «Сонячний» (неофіційна назва «БAM») – 19 храмів. На масиві «Дружба» (колишнє поселення Загребелля) нараховується 14 діючих храмових споруд, у центральній частині міста (включно з мікрорайоном Новий світ і районом Центрального ринку) – 13 сакральних об'єктів. Менша кількість церков у центрі Тернополя пояснюється нижчою густотою населення, ніж на окраїнних житлових масивах. На масиві «Східний» розташовано 8 діючих храмів, мікрорайонах Канада і Старий парк – 6. У південних околицях міста налічується 4 церкви, а на західних (мікрорайони, колишні села Кутківці та Пронятин) лише 3 діючі сакральні споруди (рис. 1).

Кількість храмів по мікрорайонах міста залежить від густоти населення в них. Масиви з переважанням багатоповерхової забудови (наприклад, «Сонячний» і «Дружба») мають більшу кількість

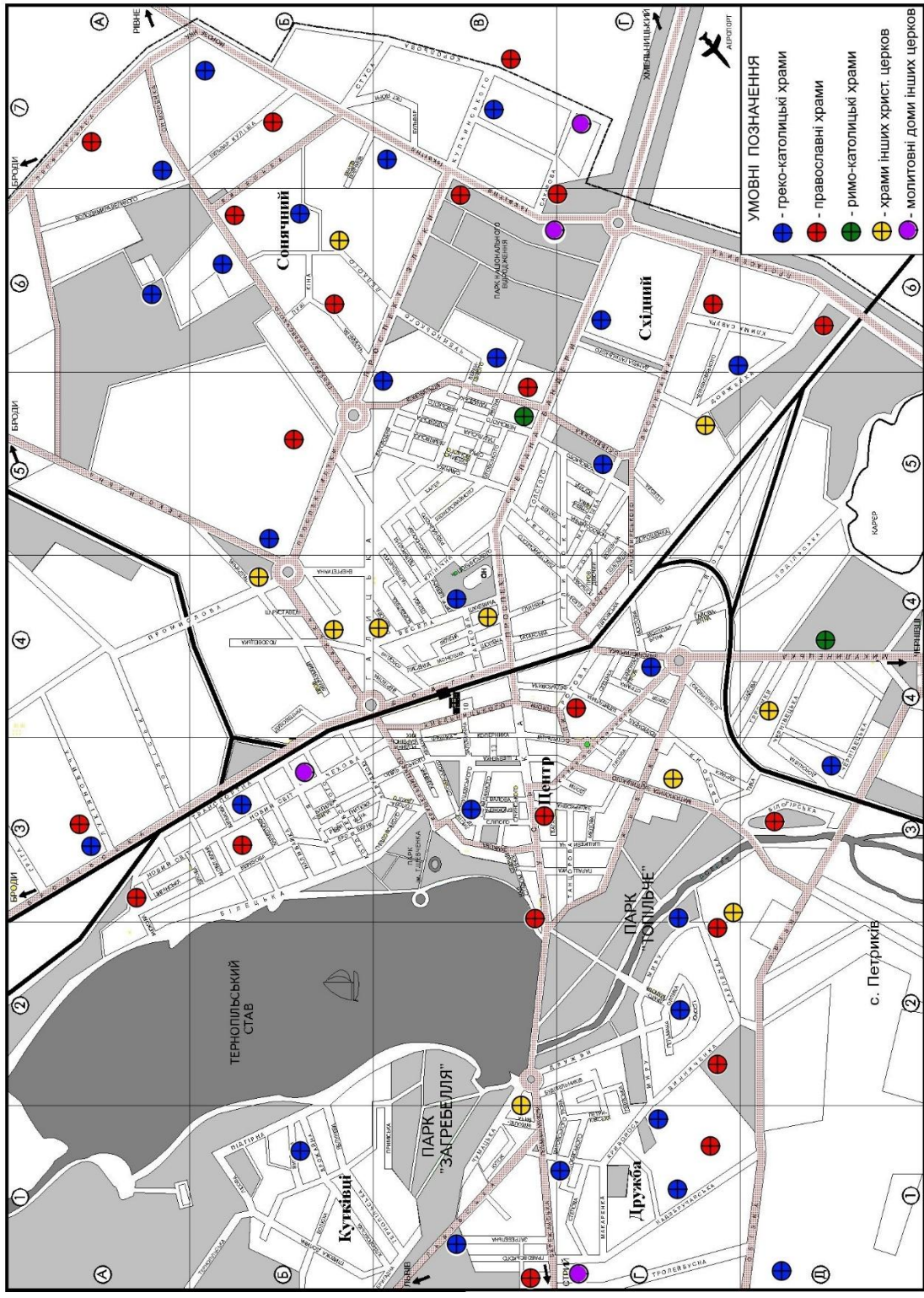

Рис.1. Розташування церков та інших діючих сакральних споруд у м. Тернопіль

церков і сакральних споруд, ніж райони міста з переважаючою садибною забудовою (Кутківці, Пронятин, Микулинецьке передмістя).

Охарактеризовано історико-географічні особливості розвитку релігійної сфери міста Тернопіль, починаючи від його заснування. Кількість церков і молитовних домів різко збільшилася після проголошення Незалежності України та прийняття Закону про свободу совісті. На сьогодні у місті функціонує близько 70 релігійних громад і храмів, переважно греко-католицьких і православних. Загалом церкви рівномірно розташовані по міській території, однак їх найбільша їх кількість зафіксована у житлових місцях з багатоповерховою забудовою.

Література:

1. Бойцун Л. Тернопіль у плінні літ. Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура, 2003. 392 с.
2. Глубіш О. Симфонія Катедрального собору: минуле і сучасність. Терно: Джура, 1999. 115 с.
3. Дуда І. М. Тернопіль. 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина І. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 296 с.
4. Єпур В. У якому мікрорайоні Тернополя найбільше церков — інтерактивна карта. 20 хвилин. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/u-yakomu-mikrorayoni-ternopolya-naybilshe-tserkov-divitsya-interaktivn-11907628.html> (дата звернення 30.12.2024).

Ivan RUDAKEVYCH. GEOGRAPHY OF THE RELIGIOUS SPHERE OF THE CITY TERNOPIIL

The geospatial features of the development of the religious sphere of the city of Ternopil are considered. The historical and geographical features of the formation of the main sacred objects of the city are analyzed. The modern trends of the territorial organization of religious buildings and communities in the city are characterized. The location of sacred buildings in residential areas of the city of Ternopil is analyzed.

Key words: cathedral, city, church, religious sphere, Ternopil.

УДК 94(477.43):911.3

СИВОРОГІВСЬКИЙ ПОШТОВИЙ ШЛЯХ

Оксана КОШКА¹, Василь ФАЙФУРА²

¹Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

²Західноукраїнський національний університет

У статті висвітлюється історія Сиворогівського поштового шляху, створеного графом Ігнацієм Мархоцьким. Описується соціально-економічний контекст створення шляху, його роль у розвитку регіону та зв'язок із історичними подіями. Автори акцентують увагу на впливі реформаторської діяльності Мархоцького на сільську громаду та звільненні селян від кріпацтва. Особливу увагу приділено адміністративним і господарським інноваціям графа, що мали довготривалий вплив на розвиток території.

Ключові слова: Сивороги, поштовий шлях, Ігнацій Мархоцький, Миньковецька держава, історія Поділля.

Найдавнішим відомим нам документом, у якому зафіксовано існування населеного пункту Сивороги (Seworohi), є поборовий реєстр 1563-1564 років, куди включено 125 приватних сіл Подільського воєводства [10]. Сивороги на той час були досить великим поселенням, там обробляли 5 плугів землі. В другій половині XVII ст. Дунаєвеччина зазнала нищівного плондрування польськими, татарськими і козацькими військами. Багато населених пунктів, в тому числі Сивороги, стояло пустою

Відродження Сиворіг відбулося наприкінці XVIII ст., коли вони стали власністю Мархоцьких. Мархоцькі походять з Краківського воєводства, з давньої шляхетської родини Сціборів (Ścibor) герба Остоя (Ostoja). На Поділлі вони з'явилися тоді, коли Войцех Мархоцький придбав у Стажинських Миньковецький ключ. Родинним гніздом Войцеха став маєток у Великій Побійні – найбільшому селі